

GRZEGORZ MISIURA* – LUBLIN

TABLICA UPAMIĘTNIAJĄCA ZAMORDOWANYCH ORGANISTÓW DIECEZJI LUBELSKIEJ

W kruchcie kościoła pw. Świętego Ducha w Lublinie¹, po prawej stronie od wejścia, znajduje się pamiątkowa tablica, na której wypisano nazwiska organistów diecezji lubelskiej, którzy zostali zamordowani podczas II wojny światowej. Niniejszy artykuł przybliży okoliczności powstania tablicy oraz sylwetki wymienionych na niej organistów. Zasadniczym celem artykułu było ustalenie biografów zamordowanych organistów, w szczególności ich losów wojennych. Nie wiele o nich wiadomo i pewne nowe fakty, wynikające z podjęcia i prowadzenia badań, zostaną przedstawione poniżej.

Odtwarzając poszczególne biografie, korzystano ze źródeł różnej proweniencji. Punktem wyjścia była praca o organistach diecezji lubelskiej w latach 1918-1939². Potrzebne informacje znajdowały się również w literaturze przedmiotu, np. monografii więzienia na Zamku w Lublinie³, listach transportowych do obozu

* Grzegorz Misiura – mgr historii, doktorant w Instytucie Historii KUL, e-mail: gregoriom@o2.pl

¹ Kościół pw. Świętego Ducha w Lublinie został wzniesiony w latach 1419-1421, a obok niego wzniesiono dom szpitalny. Oba budynki powstały z fundacji mieszczan. Bp krakowski Wojciech Jastrzębiec w 1421 r. wyznaczył prepozyta przy kościele. W 1832 r. fundusze szpitala przejęła Rada Szpitala, a w 1866 r. została skasowana prepozytura przy kościele i zabrano jego uposażenie. Kościół w swej architekturze zatracił pierwotny gotyk. Po pożarze w 1602 r. dobudowano kaplice boczne św. Stanisława i Matki Bożej, której później zmieniono wezwanie na Pana Jezusa Miłosiernego, a także zakrystię. Po pożarze w 1733 r. odbudowano kościół w stylu barokowym, połączono kaplice z nawą główną, poprzez wycięcie arkad oraz zwiększono do ośmiu liczbę bocznych ołtarzy. Nad prezbiterium znajduje się eliptyczna, barokowa kopuła. Pomimo wielu przeróbek, styl kościoła zaliczany jest do renesansu lubelskiego. *Archidiecezja lubelska. Historia i administracja*, red. M.T. Zahajkiewicz, Lublin 2000, s. 356-357.

² M. Bochniak, *W służbie Bogu i muzyce. Organisci diecezji lubelskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Lublin 2011. Jest to skrócona wersja pracy doktorskiej pt. *Organisci diecezji lubelskiej w okresie międzywojennym 1918-1939*, której uzupełnieniem jest niewydany drukiem *Aneks*, zawierający m.in. nazwiska organistów wraz z podaniem miejsc ich posługi parafialnej.

³ *Hitlerowskie więzienie na Zamku w Lublinie 1939-1944*, red. Z. Mańkowski, Lublin 1988.

Auschwitz wydanych drukiem⁴, a także artykuły o obozie koncentracyjnym Mittelbau-Dora⁵. Autor artykułu prowadził także korespondencję z archiwami byłych więzień i obozów koncentracyjnych okresu II wojny światowej⁶. Efektem tego były zgromadzone materiały o więźniach. Wpisy metrykalne, potrzebne do napisania artykułu, znajdowały się w Archiwum Państwowym w Toruniu Oddział we Włocławku, Archiwum Państwowym w Zamościu, Urzędzie Stanu Cywilnego Gminy Komarów-Osada oraz Urzędzie Stanu Cywilnego Gminy Łaszczów. Ich uzupełnieniem były skany metryk, znajdujące się na portalach internetowych: www.szukajwarchiwach.pl oraz <https://familysearch.org>, a także inne strony internetowe. Ponadto korzystano też z internetowych wyszukiwarek więźniów obozów koncentracyjnych Auschwitz-Birkenau, Mittelbau-Dora, Majdanek oraz bazy ofiar wojennych i osób represjonowanych przez hitlerowców w latach 1939-1945 – www.straty.pl.

Pierwsza część artykułu zawierać będzie informacje odnośnie samej tablicy. Zasadnicza jego część poświęcona będzie sylwetkom wypisanych na niej osób. W kolejnej części dokonane będzie zestawienie tabelaryczne nazwisk zamordowanych organistów oraz podjęta zostanie analiza okoliczności ich śmierci. Ostatnia część artykułu zawierać będzie informacje o kultywowaniu pamięci o zamordowanych kolegach przez środowisko powojennych organistów diecezji lubelskiej.

1. Wmurowanie tablicy

W dniu 26 listopada 1959 r. w kościele pw. Świętego Ducha w Lublinie zostało odprawione nabożeństwo żałobne za organistów diecezji lubelskiej, poległych w czasie II wojny światowej. Celebrował je ks. prał. Włodzimierz Mentzel (1877-1967)⁷, przewodniczący Komisji Diecezjalnej do Spraw Organistowskich przy Kurii Biskupiej w Lublinie oraz rektor tego kościoła. Oprawę muzyczną przygotował chór organistowski *Gregorianum*, złożony z organistów diecezji lubelskiej. Na koniec nabożeństwa, ks. prał. Mentzel wraz z innymi członkami Komisji, ks. kan. Andrzejem Chlastawą (1899-1969), rektorem kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Lublinie oraz ks. kan. Bogumiłem Efnerem (1911-1972), notariuszem Kurii Biskupiej w Lublinie, poświęcił w kruchcie kościoła pamiątkową tablicę, na której wypisano nazwiska 14 pomordowanych organistów⁸. Jej treść przedstawiała się następująco:

⁴ *Księga pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Lublina i innych miejscowości Lubelszczyzny 1940-1944. T. 1-3*, red. nauk. F. Piper, I. Strzelecka, Oświęcim 2009.

⁵ J. August, *Transport 575 więźniów KL Auschwitz do Sonnenstein (28 lipca 1941 roku). Rekonstrukcja zniszczonej listy transportu*, „Zeszyty Oświęcimskie”, 24 (2008) s. 111-160.

⁶ Były to: Archiwum Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau, Archiwum Państwowego Muzeum Gross-Rosen, Archiwum Państwowego Muzeum na Majdanku oraz Muzeum Martyrologii Pod Zegarem w Lublinie.

⁷ Z. Starnawski, *Śp. ks. prałat Włodzimierz Mentzel, rektor kościoła Św. Ducha w Lublinie (1877-1967)*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” (dalej: WDL) 43 (1969) z. 1-6, s. 136-138.

⁸ *Kronika*, WDL 33 (1959) z. 10-12, s. 334; *Kapłani zmarli*, WDL 43 (1969) z. 1-6, s. 151; *Kapłani zmarli*, WDL 46 (1972) z. 12, s. 287.

Ś. † P.
 ORGANIŚCI DIEC[EZJI] LUBEL[SKIEJ] ZAMORDOWANI
 W CZASIE WOJNY 1939-1944

WŁADYSŁAW SZAWARYN	JAN ZABORSKI
CZESŁAW KRZECZKOWSKI	JAN GAŚIOREK
JULIAN KRAWCZYŃSKI	WIT TYSZKOWSKI
WŁADYSŁAW WENTLAND	ANTONI CHOJNACKI
STEFAN KAŁUSZYŃSKI	FRANCISZEK GROSMAN
JULIAN CZAPOROWSKI	BRONISŁAW PIKUŁA
EDMUND SPASIEWICZ	EDWARD NASALSKI

O MODLITWĘ ZA ICH DUSZE PROSZĄ KOLEDZY
 R. i. P.

2. Biogramy zamordowanych organistów⁹

a) Władysław Szawaryn – 1891-1941, od 1929 r. organista katedry św. Jana w Lublinie¹⁰. Urodził się 20 czerwca 1891 r. w miejscowości Podbór w parafii Tyszowce, jako syn Tomasza i Marianny z Jakubiaków¹¹. Jego brat był paulinem na Jasnej Górze. Muzyczną pasję zaszczeplił w nim ojciec, a on sam już jako chłopiec grywał w zespole muzycznym. W 1909 r. rozpoczął naukę w Konserwatorium Muzycznym w Warszawie, do którego przygotowywał go Piotr Podobiński, wówczas tamtejszy student. Władysław Szawaryn ukończył naukę w klasie organowej prof. Mieczysława Surzyńskiego, a także w klasie kapelmistrzowskiej. Został organistą w rodzinnych Tyszowcach, potem w Maciejowicach, Moniatyczach, a następnie został kapelmistrzem w ośrodku robotniczym pod Warszawą. W 1926 r. został mianowany organistą we Frampolu, po Piotrze Podobińskim, który przeniósł się na posadę do parafii pw. Nawrócenia św. Pawła w Lublinie. W ślad za nim udał się tam także Władysław Szawaryn, gdzie przez rok był pomocnikiem Podobińskiego. Samodzielną placówkę objął w 1927 r. w Starym Zamościu, a następnie w 1929 r. w katedrze lubelskiej¹². W latach 1928-1934 był prezesem Kolegium Organistów Diecezji Lubelskiej¹³.

Jako organista katedralny mieszkał przy ul. Królewskiej 10/9 w Lublinie. Dnia 2 października 1937 r. poślubił Genowefę z Karolewskich, z którą miał cór-

⁹ Przy prezentowaniu życiorysów zachowano kolejność, znajdującą się na omawianej tablicy w kościele pw. Świętego Ducha w Lublinie.

¹⁰ M. Bochniak, *Aneks do pracy „Organiści diecezji lubelskiej w okresie międzywojennym 1918-1939”*, Lublin 2006, s. 225, mps w zbiorach autora; *Kronika Muzyczna Organistów Diecezji Lubelskiej* (dalej: KM), WDL 23 (1946) z. 7, s. 272.

¹¹ Archiwum Państwowe w Zamościu (APZ), sygn. 642, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Tyszowcach, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów z 1891, akt narodzin nr 61, s. 21, skan dostępny na portalu www.szukajwarchiwach.pl [dostęp 13 lutego 2014 r.]. We wszystkich późniejszych dokumentach, jako miejsce jego narodzin, podawano Tyszowce.

¹² *Kronika Muzyczna*, WDL 26 (1949) z. 6, s. 345-346; Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 225.

¹³ Bochniak, *W służbie*, s. 28.

kę Hanę, ur. 25 lipca 1938 r.¹⁴ Podczas wojny należał do ZWZ. W dniu 13 lutego 1941 r. gestapo aresztowało go wraz z innymi osobami: trzema siostrami jego żony – Henryką i Władysławą Karolewskimi, Heleną Piasecką wraz z mężem Edwardem (kapitanem Wojska Polskiego), a także pomocnikiem organisty, Tadeuszem Skrzypcem. Wszyscy oni zostali osadzeni w więzieniu na Zamku w Lublinie. Henryka Karolewska została stamtąd zwolniona 13 czerwca tego roku, natomiast Helena Piasecka i Władysława Karolewska 23 września 1941 r. trafiły do obozu koncentracyjnego w Ravensbrück, gdzie dostały numery obozowe, odpowiednio 7927 i 7928. Poddawano je tam eksperymentom medycznym. Władysław Szawaryn, Edward Piasecki i Tadeusz Skrzypiec zostali wywiezieni do obozu koncentracyjnego w Auschwitz. Przybyli tam transportem z Lublina w dniu 7 kwietnia 1941 r. Władysław Szawaryn został oznaczony jako polski więzień polityczny o numerze obozowym 14892. Jako zawód, wpisano mu tam „kapelmistrz, organista” (*kapellmeister*)¹⁵.

Został wywieziony z Auschwitz do Sonnenstein i tam zamordowany. Okoliczności te wymagają szerszego omówienia. Dnia 28 lipca 1941 r. w obozowej *Książce stacji Rtg* odnotowano wykonanie prześwietlenia płuc Szawaryna i stwierdzono wysiękowe zapalenie opłucnej (*pleuritis exsudativa*)¹⁶. Tego samego dnia wieczorem, wywieziono 575 więźniów z Auschwitz do miejscowości Pirna w Saksonii, a następnie do opuszczonego zakładu psychiatrycznego w Sonnenstein. W piwnicy jednego z budynków zakładu w dniu 29 lipca, Niemcy zagazowali przybyłych więźniów, a ciała spalili w tamtejszych piecach krematoryjnych. Było to w ramach akcji o kryptonimie T4, podczas której mordowano osoby chore. Dla zatarcia śladów, rodziny ofiar zawiadamiano, że więźniowie ci zmarli w KL Auschwitz i wystawiano im fałszywe akty zgonu¹⁷. Także Władysławowi Szawarynowi wystawiono taki dokument. Według niego, zmarł 12 sierpnia 1941 r. o 2³⁰

¹⁴ Archiwum Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau (dalej: APMAB), Akt zgonu Władysława Szawaryna z dnia 9 września 1941 r., nr 1414/1941, s. 1412; por. Muzeum Martyrologii Pod Zegarem w Lublinie (MM), Kartoteki osobowe (KO), Szawaryn Władysław, gdzie błędnie podano że mieszkał przy ul. Jezuickiej 17/3. Od 1946 r. mieszkała tam jego żona i córka; Archiwum Państwowe w Lublinie (APL), sygn. 22, Akta miasta Lublina, 522, Domowa książka meldunkowa miasta Lublina ul. Jezuicka 17 lok. 1-11, 5a, 10a, 10b, 11a, 11b, s. 8-9; Archiwum Parafii pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty w Lublinie (Archikatedralnej), Księga ślubów od numeru 185 z 1936 r. do numeru 74 z 1944 roku, Akt ślubu nr 120 z 1937, s. 35v.

¹⁵ Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie (dalej: AAL), sygn. Dz IV 3176, Poświadczenie okoliczności aresztowania w roku 1941 T. Skrzypca, pomocnika organisty w parafii katedralnej Św. Jana w Lublinie, Zaświadczenie Kurii Biskupiej w Lublinie o okolicznościach aresztowania Tadeusza Skrzypca z dnia 30 listopada 1973 r., nr 1887/Gł/73, k. 1; APMAB, Lista transportowa z Lublina do KL Auschwitz-Birkenau z dnia 7 kwietnia 1941 r., s. 138, 142, 163; MM, KO, Szawaryn Władysław, gdzie błędnie podano styczeń, jako miesiąc osadzenia w więzieniu na Zamku; tamże, Karolewska Henryka; tamże, Karolewska-Lapińska Władysława; tamże, Piasecka Helena; tamże, Piasecki Edward; tamże, Skrzypiec Tadeusz; *Kronika Muzyczna*, WDL 26 (1949) z. 6, s. 345-346; *Księga pamięci*. T. 1, s. 189, 235; W. Kiedrzyńska, *Ravensbrück, kobiece obóz koncentracyjny*, Warszawa 1965, s. 385; <http://www.straty.pl/index.php/szukaj-w-bazie> [dostęp 30 maja 2014 r.].

¹⁶ APMAB, Książka stacji Rtg, s. 23.

¹⁷ August, *Transport*, s. 112-113. O Władysławie Szawarynie wspomniano tam na s. 148, 160.

w baraku (*Kasernenstraße*) w obozie Auschwitz, a potwierdził to na piśmie lekarz obozowy, doktor Siegfried Schwela. Przyczyną śmierci było ustanie pracy serca i układu krążenia (*Versagen des Herzens und Kreislaufes*)¹⁸. Władysław Szawaryn został więc zamordowany 29 lipca 1941 r. w Sonnenstein, ale według dokumentacji obozowej zmarł 12 sierpnia tego roku w Auschwitz. Tam też zachowało się jego zdjęcie obozowe¹⁹.

Warto wspomnieć, że obozie w Auschwitz zginął również jego szwagier, Edward Piasecki (numer obozowy 14891), który został prawdopodobnie rozstrzelany 28 października 1942 r. lub zmarł trzy dni później, według dokumentacji obozowej. Tadeusz Skrzypiec (numer obozowy w Auschwitz 13766) został wywieziony do obozu w Neuengamme, a następnie w Dachau i tam wyzwolony, a Władysława Karolewska i prawdopodobnie także Helena Piasecka zostały uwolnione z obozu w Ravensbrück 28 kwietnia 1945 r.²⁰

b) Czesław Krzczkowski – 1901-1942, od 1933 r. organista w Kiełczewicach²¹. Urodził się 19 lipca 1901 r. w Sitańcu k. Zamościa, jako syn Pawła i Eleonory z Rybitwów. Jego ojciec był miejscowym organistą²². Cz. Krzczkowski ukończył szkołę muzyczną i był organistą, a oprócz tego, także „pracownikiem umysłowym”. Jego żona miała na imię Stefania²³. W 1926 r. został mianowany

¹⁸ APMAB, Lista transportowa z Lublina do KL Auschwitz-Birkenau z dnia 7 kwietnia 1941 r., s. 138, 163; tamże, Akt zgonu Władysława Szawaryna z dnia 9 września 1941 r., nr 1414/1941, s. 1412; *Księga pamięci*, s. 235; pismo z APMAB do autora artykułu z dnia 30 grudnia 2013 r., nr I-Arch-i/4791-95/13. W obu ostatnich dokumentach lista transportowa datowana jest błędnie na 6 kwietnia 1941 r. W kartotece Muzeum Pod Zegarem podano błędną datę 13 lutego 1941 r., jako dzień osadzenia go w obozie. Informacje o nim znajdują się również w wyszukiwarce informacji o więźniach obozu Auschwitz-Birkenau: http://pl.auschwitz.org/m/index.php?option=com_wrapper&Itemid=97 [dostęp 9 września 2013 r.]; w wyszukiwarce ofiar wojennych i osób represjonowanych przez hitlerowców w latach 1939-1945: <http://www.straty.pl/index.php/szukaj-w-bazie> [dostęp 21 października 2013 r.].

¹⁹ *Księga pamięci*, s. 235; wyszukiwarka informacji o więźniach obozu Auschwitz-Birkenau: http://pl.auschwitz.org/m/index.php?option=com_wrapper&Itemid=97 [dostęp 9 września 2013 r.]. Inna data śmierci, 22 sierpnia 1941 r. w Auschwitz, znajduje się w spisie więźniów, zamieszczonym w: *Aneks II – Więźniowie Zamku Lubelskiego zamordowani i zmarli w obozach koncentracyjnych 1940-1945*, opr. Z. Leszczyńska, w: *Hitlerowskie więzienie*, s. 446. Podana jest ona za kartoteką osobową Muzeum Pod Zegarem. Prawdopodobnie jest to pomyłka wynikająca z błędu osoby przepisującej dane; APMAB, Fotografia więźnia nr 14892.

²⁰ AAL, sygn. Dz IV 3176, Pismo Tadeusza Skrzypca do Kurii Biskupiej w Lublinie z dnia 6 listopada 1973 r., nr 1887/GI/73, k. 2-2v; MM, KO, Karolewska-Łapińska Władysława; *Księga pamięci*, s. 189, 235; *Kronika Muzyczna*, WDL 26 (1949) z. 6, s. 345-346.

²¹ Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 217; KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272.

²² APZ, sygn. 30, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Sitańcu, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów z 1901 r., akt narodzin nr 138, s. 70, kopia w zbiorach autora; Archiwum Parafii pw. Nawrócenia św. Pawła w Lublinie, Księga zmarłych 1939-1943, akt nr 438 z 1943, s. 291v, skan dostępny na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 13 lutego 2014 r.].

²³ Archiwum Państwowego Muzeum na Majdanku (PMM), sygn. VII-133, Ankiety byłych więźniów Majdanka, K-173, Ankieta Stefani Krzczkowskiej z dnia 6 lipca 1972 r.; MM, KO, Krzczkowski Czesław.

organistą w parafii Cyców, gdzie przebywał do 1931 r. Następnie w latach 1931-1933 był organistą w Bystrzycy, a od 1933 r. w Kielczewicach²⁴. Na tej placówce zastał go wybuch II wojny światowej.

Najpierw został aresztowany w obławie w 1941 r., gdy przebywał na ul. Waryńskiego 6/10 w Lublinie (na stałe mieszkał w Kielczewicach), i trafił do więzienia na Zamku w Lublinie, skąd został zwolniony²⁵. Powtórnie aresztowany został w dniu 9 października 1942 r., podczas obławy ludności dzielnicy Dziesiąta i mieszkańców ul. Bychawskiej (dzisiaj Kunickiego) w Lublinie. Aresztowano wówczas ok. 300-400 osób, a represji uniknęło tylko kilkanaście osób z młodzieży w wieku 14-16 lat. Dzień później został osadzony w obozie koncentracyjnym na Majdanku, gdzie przewieziono aresztowanych samochodami ciężarowymi. Dostał tam numer obozowy 17232. Przebywał na polu II w bloku 18, a pracował przy kopaniu rowów kanalizacyjnych na terenie obozu od ul. Długiej i na tej ulicy. Zmarł w obozie 20 października 1942 r. na osłabienie serca, które nastąpiło przy zapaleniu płuc. Telegram o śmierci dostała jego żona dopiero 25 maja następnego roku²⁶.

c) Julian Krawczyński – 1878-1942, od 1911 r. organista w Łaszczowie²⁷,

Jan Julian Krawczyk urodził się 7 lutego 1878 r. w Rachaniach, jako syn Antoniego, miejscowego organisty, i Katarzyny z Nowakowskich²⁸. W późniejszych latach zmienił nazwisko na *Krawczyński*. Jego żoną była z Anielą z Kowalskich. Od 1911 r. był organistą w parafii Łaszczów i tam zginął z rąk hitlerowców 25 grudnia 1942 r., wraz z 76 mieszkańcami wioski. Niemcy zabrali wówczas zakładników z nabożeństwa w kościele i ich rozstrzelali²⁹.

d) Władysław Wentland – 1885-1939, od 1926 r. organista w Dubie³⁰,

Urodził się 30 lipca 1885 r. we wsi Koneck, w powiecie nieszawskim, jako syn Edwarda, mieszkańca miejscowego folwarku i Katarzyny z Matuszaków³¹.

²⁴ Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 217.

²⁵ MM, KO, Krzeczowski Czesław; PMM, VII-133, K-173.

²⁶ PMM, VII-133, K-173; tamże, Lista osób zmarłych w obozie na Majdanku, nr 61. Krzeczowski Czesław, s. 25; archiwum Parafii pw. Nawrócenia św. Pawła w Lublinie, Księga zmarłych 1939-1943, akt nr 438 z 1943, s. 291v, skan dostępny na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 13 lutego 2014 r.]; wyszukiwarka informacji o więźniach obozu na Majdanku: <http://www.majdanek.eu/archiwum/> [23 września 2013 r.]; wyszukiwarka ofiar wojennych i osób represjonowanych przez hitlerowców w latach 1939-1945: <http://www.straty.pl/index.php/szukaj-w-bazie> [dostęp 21 października 2013 r.].

²⁷ Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 217; KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272.

²⁸ APZ, sygn. 628, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Rachaniach, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów z 1878, akt narodzin nr 8, s. 3-4, skan dostępny na portalu szukajwarchiwach.pl [dostęp 21 lutego 2014 r.].

²⁹ Urząd Stanu Cywilnego Gminy Łaszczów, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów Parafii Rzymskokatolickiej w Łaszczowie z 1943, akt zgonu nr 1, s. 66; KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272; <http://www.zamosc.opoka.org.pl/mapa/laszcz/4.htm> [dostęp 16 lutego 2014 r.].

³⁰ Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 227; KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272.

³¹ Archiwum Państwowe w Toruniu Oddział we Włocławku, sygn. 63, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Konecku, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów z 1885 r., akt narodzin nr 58, k. 14, kopia w zbiorach autora.

Żonaty był z Michaliną z Niemiałkowskich. Od 1926 r. był organistą w parafii Dub i tam zastał go wybuch wojny. Już na samym jej początku, 25 września 1939 r., został rozstrzelany przez Niemców w lesie w kolonii Cześniaki. Wraz z nim zginęli wówczas ks. dr Wiktor Możejko, dwaj klerycy salezjańscy i kowal Piotrowski. W akcie zgonu, jego nazwisko błędnie zapisano jako *Wentlandt*³².

e) Stefan Kałuszyński – brak informacji,

Nieznane są lata jego życia, ani miejsce jego posługi jako organisty, ponieważ nie ma jego nazwiska w opracowaniu Marka Bochniaka. Można jednak przypuszczać, że był pomocnikiem organisty w którejś z parafii diecezji lubelskiej, ponieważ pomocnicy nie zawsze byli odnotowywani w spisach diecezjalnych.

Niewiele zachowało się informacji, odnośnie jego losów wojennych. Wiadomo tylko, że był więźniem obozu koncentracyjnego na Majdanku. Dnia 27 lipca 1943 r. przysłała tam do niego paczka od Jana Maliszewskiego, ale nie wiadomo nawet, czy wówczas jeszcze żył³³. Pewne jest, że zginął podczas wojny, skoro został umieszczony wśród poległych organistów na tablicy w kościele. Nie jest jednak jasne, czy w obozie na Majdanku.

Pewną wskazówką może być fakt, że paczkę do niego wysłał Jan Maliszewski, który był organistą w Lubartowie. Stefan Kałuszyński mógł zatem być jego pomocnikiem, albo też Maliszewski wysłał paczkę jako skarbnik Zarządu Kolegium Organistów Diecezji Lubelskiej, by wspomóc uwięzionego kolegę.

f) Julian Czaporowski – 1886-1943, od 1906 r. organista w Józefowie³⁴. Urodził się 28 lutego 1886 r. w Józefowie, jako syn Juliana i Emilii z Różyckich. Na chrzcie otrzymał imiona Julian Kazimierz. Jego ojciec był organistą w Józefowie, więc syn objął po nim tę posesję³⁵. Po wybuchu II wojny światowej, był więźniem obozu koncentracyjnego na Majdanku, gdzie zmarł 6 września 1943 r., na ogólne wyczerpanie organizmu, w związku z ostrym zapaleniem płuc³⁶.

³² Urząd Stanu Cywilnego Gminy Komarów-Osada, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów Parafii Rzymskokatolickiej w Dubie z 1939, akt zgonu nr 39, k. 89v; KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272; <http://www.diecezja.zamojskolubaczowska.pl/parafia,177> [dostęp 16 lutego 2014 r.]; <http://www.zamosc.opoka.org.pl/mapa/tysz/2.htm> [dostęp 16 lutego 2014 r.].

³³ PMM, Informacja o nadesłanej paczce do Stefana Kałuszyńskiego z dnia 27 lipca 1943 r.; w wyszukiwarce informacji o więźniach obozu na Majdanku: <http://www.majdanek.eu/archiwum/> [dostęp 23 września 2013 r.], znajduje się tylko jego imię i nazwisko; wyszukiwarka ofiar wojennych i osób represjonowanych przez hitlerowców w latach 1939-1945: <http://www.straty.pl/index.php/szukaj-w-bazie> [dostęp 21 października 2013 r.].

³⁴ Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 210; KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272.

³⁵ APZ, sygn. 613, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Józefowie, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów z 1886, akt narodzin nr 50, s. 17, skan dostępny na portalu szukajwarchiwach.pl [dostęp 13 lutego 2014 r.].

³⁶ PMM, Akt zgonu Juliana Czaporowskiego w języku niemieckim z dnia 23 maja 1944 r.; archiwum Parafii pw. Nawrócenia św. Pawła w Lublinie, Księga zmarłych 1943-1945, akt nr 847 z 1944, s. 185v, skan dostępny na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 13 lutego 2014 r.]; wyszukiwarka informacji o więźniach obozu na Majdanku: <http://www.majdanek.eu/archiwum/> [dostęp 23 września 2013 r.]; wyszukiwarka ofiar wojennych i osób represjonowanych przez hitlerowców w latach 1939-1945: <http://www.straty.pl/index.php/szukaj-w-bazie> [dostęp 21 października 2013 r.].

g) Edmund Spasiewicz – 1892-1945, od 1935 r. organista w Sernikach, potem w Józefowie³⁷. Urodził się 21 października 1892 r. w Niemcach, jako syn Stanisława i Eleonory z Tomanów, a ochrzczony został 6 listopada w kościele św. Pawła w Lublinie. Jego ojciec był lokajem, zamieszkałym w Niemcach³⁸. W dniu 21 lutego 1922 r. w kościele parafialnym w Turobinie poślubił Wandę Luterek. Był już wówczas organistą w Chłaniowie³⁹. Pracował tam do 1930 r., następnie w latach 1930-1932 w Tarnogórze, 1932-1934 w Płonce, 1934-1935 w Markuszowie i od 1935 r. w Sernikach, gdzie zastał go wybuch wojny⁴⁰.

Aresztowany został w Bychawie w styczniu 1942 r. i osadzony w więzieniu na Zamku w Lublinie. W dniu 21 kwietnia tego roku trafił z celi 24 oddziału IV do szpitala, a przyczyną było pobicie. Przebywał tam do 7 maja 1942 r.⁴¹ Edmund Spasiewicz zmarł w Lublinie 28 marca 1945 r. Akt zgonu sporządzono w Bychawie, gdzie mieszkała rodzina jego żony⁴². Początkowo, umieszczono go w spisie organistów zmarłych podczas wojny w sposób naturalny⁴³. Skoro jednak jego nazwisko umieszczono na tablicy upamiętniającej hitlerowskie ofiary, prawdopodobnie zmarł w wyniku obrażeń doznanych podczas uwięzienia na Zamku w Lublinie i niedoleczenia w szpitalu.

h) Jan Zaborski – 1892-1942, od 1933 r. organista w Janowie Lubelskim⁴⁴. Urodził się 29 listopada 1892 r. w Firleju, jako syn Juliana i Eleonory z domu Guz⁴⁵. Dnia 24 września 1918 r. ożenił się w kościele parafialnym w Kozienicach ze Stanisławą z domu Woźniczka⁴⁶. W 1926 r. został mianowany organistą w Krzczonowie, gdzie pracował do 1931 r. W tym roku przeniósł się do Goraja, a w 1933 r. do Janowa⁴⁷. Od 1937 r. był jednym z trzech członków Podkomisji Rewizyjnej Kolegium Organistów Diecezji Lubelskiej⁴⁸.

³⁷ Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 224; KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272. W Kronice Muzycznej podano informację, że był organistą w Józefowie. Być może przeniósł się tam podczas wojny. W akcie zgonu nie podano ostatniego miejsca pracy. Archiwum Parafii Bychawa (APB), Księga zmarłych 1943-1945, akt nr 42 z 1945, k. 33, skan dostępny na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 13 sierpnia 2014 r.].

³⁸ Archiwum Parafii św. Pawła w Lublinie, Księga urodzeń 1891-1900, akt nr 344 z 1892, k. 86, skan dostępny na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 21 sierpnia 2014 r.].

³⁹ Archiwum Parafii Turobin, Księga małżeństw 1911-1924, akt nr 25 z 1922, s. 203, skan dostępny na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 13 lutego 2014 r.].

⁴⁰ Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 224.

⁴¹ MM, KO, Spasiewicz Edmund; PMM, Kartoteki osobowe (KO), Spasiewicz Edmund.

⁴² Archiwum Parafii Bychawa, Księga zmarłych 1943-1945, akt nr 42 z 1945, k. 33, skan dostępny na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 13 sierpnia 2014 r.].

⁴³ KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272.

⁴⁴ Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 228; KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272.

⁴⁵ APL, sygn. 1857, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Lubartowie filia w Firleju, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów z 1892, akt narodzin nr 149, s. 76, skan dostępny na portalu szukajwarchiwach.pl [dostęp 13 lutego 2014 r.].

⁴⁶ Odpis skrócony aktu małżeństwa między Janem Zaborskim a Stanisławą Woźniczka, parafia Kozienice, dnia 24 września 1918 r., zbiory prywatne autora.

⁴⁷ Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 228.

⁴⁸ Tenże, *W służbie*, s. 43.

Aresztowany został w Janowie Lubelskim, prawdopodobnie w połowie września 1939 r.⁴⁹ i trafił do więzienia na Zamku w Lublinie. Do obozu w Auschwitz został przywieziony 30 lipca 1941 r. transportem z Lublina i został oznaczony jako polski więzień polityczny o numerze obozowym 19848. Na liście transportowej, jako zawód, wpisano mu „organista” (*Organist*). Nie zachowały się dokumenty na jego temat w archiwum obozowym, z wyjątkiem fotografii⁵⁰.

W literaturze podano, że zmarł w obozie w Auschwitz 22 listopada 1942 r.⁵¹

i) Jan Gąsiorek – 1903-1941, od 1927 r. organista w Majdanie Sopockim⁵².

Urodził się 11 maja 1903 r. w Kolonii Polskiej, powiatu jarosławskiego. Jego rodzicami byli Antoni i Katarzyna z Królów. W 1926 r. został zarejestrowany jako organista w Łosińcu, a rok później w Majdanie Sopockim, gdzie zamieszkał w domu pod numerem 308. Jego żoną była Władysława, z domu Rzdziuch (tak zapisano w niemieckim dokumencie). Podczas wojny był zaangażowany w działalność konspiracyjną, używając pseudonimu *Skory*. Aresztowany został 27 maja 1941 r., a w czerwcu osadzono go w więzieniu na Zamku w Lublinie⁵³. Do obozu w Auschwitz został przywieziony 30 lipca 1941 r. transportem z Lublina i został oznaczony jako polski więzień polityczny o numerze obozowym 19551. Jako zawód, wpisano mu „organista” (*Organist*). W Auschwitz, wraz z innymi więźniami, dnia 2 września 1941 r. trafił do bloku nr 11, tzw. bunkra. Było to miejsce, gdzie przebywali więźniowie za karę lub przed egzekucją. Zmarł tam, według dokumentacji obozowej, 10 listopada 1941 r. o godzinie 6⁵⁰ na ostrzy niezbyt żółdka i jelit (*akuter Magendarmkatarrh*). Zgon potwierdził na piśmie obozowy lekarz, doktor Heschl. W dokumentacji obozowej zachowało się jego zdjęcie⁵⁴.

⁴⁹ Relacja Krystyny Sowy, chórzystki z Janowa Lubelskiego, z dnia 2 września 2014 r., zbiory własne autora.

⁵⁰ APMAB, Lista transportowa z Lublina do KL Auschwitz-Birkenau z dnia 30 lipca 1941 r., s. 296, 307; MM, KO, Zaborski Jan; PMM, KO, Zaborski Jan; *Księga pamięci*, s. 314, 370; pismo z Archiwum Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau do autora artykułu z dnia 30 grudnia 2013 r., nr I-Arch-i/4791-95/13; wyszukiwarka informacji o więźniach obozu Auschwitz-Birkenau: http://pl.auschwitz.org/m/index.php?option=com_wrapper&Itemid=97 [dostęp 9 września 2013 r.]; APMAB, Fotografia więźnia nr 19848.

⁵¹ *Aneks II*, s. 453; U. Bzdryra, *Odeszli, lecz zawsze żyć będą. Zamek Lubelski 1939-1944 – miejsce kaźni*, „Janowski Korzenie” 8 (2007) tab. 3, s. 50. W obu opracowaniach podano błędne nazwisko – Zaborowski, jednak data i miejsce urodzenia nie pozostawiają wątpliwości, że chodzi o Jana Zaborskiego.

⁵² Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 212; KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272.

⁵³ APMAB, Akt zgonu Jana Gąsiorka z dnia 12 listopada 1941 r., nr 3980/1941, s. 974; MM, KO, Gąsiorek Jan; Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 212.

⁵⁴ APMAB, Lista transportowa z Lublina do KL Auschwitz-Birkenau z dnia 30 lipca 1941 r., s. 296, 302; tamże, Akt zgonu Jana Gąsiorka z dnia 12 listopada 1941 r., nr 3980/1941, s. 974; *Księga pamięci*, s. 314, 358; pismo z APMAB do autora artykułu z dnia 30 grudnia 2013 r., nr I-Arch-i/4791-95/13; Z. Leszczyńska, *Więźniowie Zamku Lubelskiego w obozach koncentracyjnych*, w: *Hitlerowskie więzienie*, s. 348; *Aneks II*, s. 411. W obu miejscach wspomnianej książki, jako jego „miejsce urodzenia lub zamieszkania”, podano Lublin. Wyszukiwarka informacji o więźniach obozu Auschwitz-Birkenau: http://pl.auschwitz.org/m/index.php?option=com_wrapper&Itemid=97 [dostęp 9 września 2013 r.]; wyszukiwarka ofiar wojennych i osób represjonowanych przez hitlerow-

j) Wit Tyszkowski – 1888-1945, w 1929 r. opuścił stanowisko organisty w katedrze lubelskiej i wyjechał z diecezji⁵⁵.

W chwili wybuchu wojny nie był on już organistą diecezji lubelskiej, ale pamiętać o nim przetrwała wśród kolegów. Był on bowiem w przeszłości organistą katedralnym i prezesem Zarządu Kolegium Organistów Diecezji Lubelskiej, a opuścił diecezję od 1 lipca 1929 r.⁵⁶

Urodził się 12 czerwca 1888 r. w Bobrownikach, jako syn Kacpra i Zofii ze Stopnickich⁵⁷. Jego ojciec, Kacper Tyszkowski, urodził się 12 stycznia 1857 r. w Janowie Podlaskim. Razem z rodziną sprowadził się do Lublina i został organistą katedry lubelskiej, prawdopodobnie po Władysławie Brankiewiczu, który opuścił to stanowisko w 1914 r. Posadę organisty katedralnego dzielił razem z synem Witem⁵⁸. Prawdopodobnie po opuszczeniu przez Wita diecezji lubelskiej, zamieszkał u drugiego syna, Stanisława Pankracego Bogumiła, organisty z Markuszowa i tam zmarł jako emeryt 18 września 1937 r.⁵⁹ Wit Tyszkowski był też w Lublinie nauczycielem muzyki (musiał więc posiadać wyższe wykształcenie muzyczne). W latach 1922-1928 był prezesem Kolegium Organistów Diecezji Lubelskiej⁶⁰. W 1929 r. opuścił swoje stanowisko pracy i wyjechał z diecezji. Jego brat, Andrzej Bronisław Tyszkowski, był w 1937 r. „sekretarzem urzędu parafialnego Świętego Stanisława Kostki w Warszawie na Żoliborzu” i można przypusz-

ców w latach 1939-1945: <http://www.straty.pl/index.php/szukaj-w-bazie> [dostęp 21 października 2013 r.]; APMAB, Fotografia więźnia nr 19551.

⁵⁵ Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 226; KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272.

⁵⁶ KM 11 (1929) nr 3, s. 20.

⁵⁷ Pismo z Muzeum Gross-Rosen do autora artykułu, Wrocław, dnia 5 lutego 2014 r., nr DG. 430-36/14/172; Archiwum Państwowego Muzeum Gross-Rosen (APMGR), Pismo Agnieszki Cieślak do Państwowego Muzeum Gross-Rosen w Rogoźnicy, Warszawa, dnia 24 marca 1993 r., nr 6424/127/DP; tamże, Formularz w sprawach o stwierdzenie zgonu i uznanie za zmarłego – Wit Tyszkowski, nr 7963/386/DP. W ostatnim z tych dokumentów błędnie podano „Bobrownia”, jako miejsce urodzenia. Por. archiwum Parafii św. Jana w Lublinie, Księga ślubów 1920-1925, akt nr 164 z 1920, s. 163, skan dostępny na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 13 lutego 2014 r.].

⁵⁸ *Elenchus organariorum in dioecesi Lublinensi*, w: *Catalogus ecclesiarum et cleridieocesis lublinensis pro Anno Domini 1927*, s. 117. Podano go też w schematyzmach za rok 1928 i 1929, ale zawsze jako pierwszy organista w katedrze lubelskiej wymieniany jest Wit.

⁵⁹ APL, sygn. 1883, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Janowie [Podlaskim], Księga urodzeń, małżeństw i zgonów z 1857, akt narodzin nr 4, s. 2, skan dostępny na portalu szukajwarchiwach.pl [dostęp 13 lutego 2014 r.]; L. Gawroński, *Brankiewicz Władysław (1853-1929)*, w: *Słownik biograficzny miasta Lublina*, T. 2, red. T. Radzik, A.A. Witusik i J. Ziółek, Lublin 1996, s. 27-28; archiwum Parafii Markuszów, Księga zmarłych 1924-1944, akt nr 44 z 1937, s. 115v, skan dostępny na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 13 lutego 2014 r.]. Por. archiwum Parafii św. Jana w Lublinie, Księga małżeństw 1920-1925, akt nr 164 z 1920, s. 163, skan dostępny na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 13 lutego 2014 r.].

⁶⁰ Archiwum Parafii św. Jana w Lublinie, Księga małżeństw 1920-1925, akt nr 164 z 1920, s. 163, skan dostępny na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 13 lutego 2014 r.]; tamże, akt nr 178 z 1921, s. 55, skan dostępny na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 13 lutego 2014 r.]; Bochniak, *W służbie*, s. 26.

czać, że Wit udał się właśnie do niego⁶¹. Nie można jednak wykluczyć, że najpierw osiadł w innym miejscu, a dopiero potem w Warszawie. Wiadomo, że w dniu 11 września 1929 r., na ogólnopolskim zjeździe organistów w Poznaniu, został sekretarzem Zarządu Centralnego Kolegium Organistów Polskich⁶².

Pod koniec wojny Wit Tyszkowski był urzędnikiem i mieszkał na ul. Bonifraterskiej 27/6 w Warszawie. Nie wiadomo, czy był również organistą. Podczas Powstania Warszawskiego, wraz z żoną Bronisławą z Furmaników, dwoma synami i trzema córkami, został osadzony 2 września 1944 r. w obozie przejściowym w Pruszkowie, tzw. Dulagu 121. Z obozu tego, ok. 60 tys. osób zostało wywiezionych do obozów koncentracyjnych, z czego dwa transporty trafiły do Gross-Rosen. Wit Tyszkowski, wraz z synem Janem Pantaleonem, trafił tam w dniu 5 września 1944 r. Wit otrzymał numer obozowy 35953, a jego syn – 35954. Żona i córki zostały wywiezione z Pruszkowa do obozu pracy w Topper (dzisiaj wieś Toporów w powiecie świebodzińskim w województwie lubuskim), a następnie trafiły do pracy w niemieckim gospodarstwie Schönefeld koło Krosna Odrzańskiego (tak zapisano w dokumencie). Więźniowie z KL Gross-Rosen, w obliczu ofensywy alianckiej, zostali przetransportowani do KL Mittelbau. W obozie tym Wit Tyszkowski wraz z synem, otrzymali nowe numery obozowe 117802 i 117803. Wskutek braku informacji o dalszych losach, wyrokiem Sądu Powiatowego dla Warszawy, Wit Tyszkowski w dniu 9 maja 1947 r. został uznany za zmarłego. Po latach okazało się, że zmarł w obozie Mittelbau-Dora 10 marca 1945 r., natomiast nie ma tam żadnej informacji o śmierci jego syna, którego dalsze losy pozostają nieznane⁶³.

k) Antoni Chojnacki – 1890-1942, od 1910 r. organista w Woźuczynie⁶⁴. Urodził się 16 czerwca 1890 r. w Rejowcu, parafii Pawłów, jako syn Ignacego i Ag-

⁶¹ Por. archiwum Parafii Markuszów, Księga zmarłych 1924-1944, akt nr 44 z 1937, s. 115v, skan dostępny na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 13 lutego 2014 r.].

⁶² Bochniak, *W służbie*, s. 32.

⁶³ Pismo z Muzeum Gross-Rosen do autora artykułu, Wrocław, dnia 5 lutego 2014 r., nr DG. 430-36/14/172; pismo z Muzeum Gross-Rosen do autora artykułu, Wałbrzych, dnia 10 marca 2014 r., nr DG. 430-89/14/354; APMGR, Formularz w sprawach o stwierdzenie zgonu i uznanie za zmarłego – Wit Tyszkowski, nr 7963/386/DP; tamże, Pismo Agnieszki Cieślak do Państwowego Muzeum Gross-Rosen w Rogoźnicy, Warszawa, dnia 24 marca 1993 r., nr 6424/127/DP; tamże, Opracowanie Romana Olszyny dotyczące KL Gross-Rosen, Warszawa 1992, nr 8749/DP; tamże, Lista transportowa z KL Gross-Rosen do KL Mittelbau z dnia 12 lutego 1945 r., s. 264, 291; wydruk z internetowej księgi zmarłych obozu Mittelbau-Dora, <http://totenbuch.dora.de> [dostęp 10 lutego 2014 r.]. Zapisano tam „Witold Tyszkowski”, ale data urodzenia nie pozostawia wątpliwości co do identyfikacji jego osoby. Wyszukiwarka ofiar wojennych i osób represjonowanych przez hitlerowców w latach 1939-1945: <http://www.straty.pl/index.php/szukaj-w-bazie> [dostęp 21 października 2013 r.]. Nieprecyzyjnie podano tam, że został osadzony w więzieniu w Pruszkowie dnia 2 września 1944 r., a następnie zwolniony stamtąd w dniu 2 czerwca 1944 r. [sic!]. Por. K. Uhl, J.Ch. Wagner, *Obóz koncentracyjny Mittelbau-Dora. Miejsce kaźni Polaków*, „Zeszyty Majdanka” 24 (2008) s. 65-122.

⁶⁴ Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 210; KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272.

nieszki z Nestorowiczów⁶⁵. Posadę organisty w Wożuczynie objął w wieku 20 lat i tam zastał go wybuch II wojny światowej. Do obozu w Auschwitz został przywieziony 24 maja 1941 r. transportem z Lublina i dostał tam numer obozowy 16050. Jako zawód, wpisano mu „organista” (*Organist*)⁶⁶. Według dokumentacji obozowej, zginął 4 marca 1942 r. w Auschwitz na odoskrzelowe zapalenie płuc (*Bronchopneumonie*). W tzw. *Księdze Zgonów więźniów KL Auschwitz*, wpisano przy jego nazwisku „Worzuczyn”, co jest błędnym zapisem miejsca jego pracy⁶⁷.

1) Franciszek Grosman – 1895-1940, od 1918 r. organista w Horyszowie Polskim⁶⁸. Urodził się 9 września 1895 r. w Horyszowie Polskim, w parafii Grabowiec, jako syn Jakuba i Barbary z Suchowiczów⁶⁹. Ukończył kilka klas szkolnych, po czym przez 6 lat odbywał praktykę organistowską w Grabowcu. Na początku 1918 r. został organistą w tworzącej się parafii w Horyszowie Polskim. Dnia 17 lipca 1918 r. spłonął tam drewniany kościół, a w nim m.in. fisharmonia, dlatego rok później zakupiono do kościoła używany, 3-głosowy instrument, o systemie ssącym. Organista prowadził w parafii chór, który wówczas był jeszcze słabo zaznajomiony ze śpiewami liturgicznymi. Oprócz tego, był również naczelnikiem Ochotniczej Straży Pożarnej w Horyszowie Polskim. Z tej działalności należy wspomnieć, że był jednym z inicjatorów budowy i w imieniu OSP podpisał 11 listopada 1928 r. akt erekcyjny Domu Chrześcijańsko-Ludowego, Kasy Stefczyka i Szopy Straży Ogniowej. Dom ten służył zarówno strażakom, jak i miejscowej ludności, a rozebrano go dopiero w 1977 r. Na zebraniu mieszkańców parafii w Uroczystość Chrystusa Króla, 30 listopada 1938 r., podjęto decyzję o budowie organów w kościele, a Franciszek Grosman został skarbnikiem tego przedsięwzięcia. Ustalono składkę w wysokości 2,50 zł od hektara pola, z tym że połowę mieszkańcy mieli wpłacić od razu, a drugą połowę w trakcie budowy. Niestety plany te przerwał wybuch wojny⁷⁰.

Tuż po Bożym Narodzeniu, dnia 27 grudnia 1939 r., ks. proboszcz Marcin Płaza, organista Grosman i 17 gospodarzy z Horyszowa Polskiego zostali aresztowani przez Niemców. Księdza oskarżono o słuchanie radia, co było wówczas zabronione, a resztę o posiadanie broni i amunicji, jaką znaleziono w remizie straża-

⁶⁵ Archiwum Parafii Pawłów, Księga urodzeń 1880-1904, akt nr 128, s. 56, skan dostępny na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 13 lutego 2014 r.].

⁶⁶ APMAB, Lista transportowa z Lublina do KL Auschwitz-Birkenau z dnia 24 maja 1941 r., s. 197-198; *Księga pamięci*, s. 288. W wyszukiwarce ofiar wojennych i osób represjonowanych przez hitlerowców w latach 1939-1945: <http://www.straty.pl/index.php/szukaj-w-bazie> [dostęp 21 października 2013 r.] podano, że został zatrzymany 21 marca 1942 r. Nie zgadza to się z późniejszymi faktami, według których 24 maja 1941 r. trafił do obozu w Auschwitz. W kartotece osobowej w Muzeum Pod Zegarem podano pod tą drugą datą, że trafił on wówczas do więzienia na Zamku w Lublinie, co też jest błędne i musiało to nastąpić wcześniej.

⁶⁷ *Księga pamięci*, s. 288; *Aneks II*, s. 406; pismo z APMAB do autora artykułu z dnia 30 grudnia 2013 r., nr I-Arch-i/4791-95/13; wyszukiwarka informacji o więźniach obozu Auschwitz-Birkenau: http://pl.auschwitz.org/m/index.php?option=com_wrapper&Itemid=97 [dostęp 9 września 2013 r.].

⁶⁸ Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 213; KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272.

⁶⁹ APZ, sygn. 20, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Grabowcu, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów z 1895 r., akt narodzin nr 174, s. 58, kopia w zbiorach autora.

⁷⁰ L. Oberda, *Dzieje Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Horyszowie Polskim*, Zamość 1998, s. 9, 17, 25-28 (wraz z przypisem 65), 32-33.

ckiej. Zwolniono ich na początku stycznia następnego roku, za wstawiennictwem ks. Franciszka Trochonowicza, wikariusza kolegiaty zamojskiej. Ks. Płaza i Franciszek Grosman zaangażowali się w działalność ZWZ i byli członkami placówki Nowa Osada. W maju 1940 r. ks. Płaza wyjechał z parafii, ze względu na zły stan zdrowia. W zastępstwie pracowali tam ks. Wójtowicz i ks. Jakubowski, redemptoryści z Zamościa. Na skutek oskarżeń Ukraińców, w dniu 20 maja zostali aresztowani przez gestapo, a organiście kazano stawić się w Zamościu następnego dnia. Powodem było śpiewanie podczas nabożeństw majowych pieśni *Boże, coś Polskę*. Franciszek Grosman i ks. redemptoryści zostali osadzeni w więzieniu w Rotundzie Zamojskiej. Prawdopodobnie znaleźli się w grupie 40 osób, które zostały tam rozstrzelane 8 lipca 1940 r.⁷¹

m) Bronisław Pikula – 1911-1939, od 1939 r. organista w Niemcach⁷². Urodził się 17 czerwca 1911 r. we wsi Chomęciska Duże, w parafii Stary Zamość, jako syn Stanisława i Agnieszki z Gniotów⁷³. Żonaty był z Marią z Hałabisów, urodzoną w Białej, powiatu janowskiego⁷⁴. Jako organista pracował w Tarnawatce w latach 1930-1933, w Świeciechowie w latach 1933-1937 i w Chłaniowie w latach 1937-1939. Pracę w Niemcach zaczął, gdy tamtejszy organista, Jan Miroński, przeniósł się w 1939 r. na posadę w Bystrzycy⁷⁵. Pracował tam niedługo, ponieważ 11 września 1939 r. został zamordowany przez Niemców, razem z 11 mieszkańcami wioski. Wśród ofiar była również jego 9-letnia córka, Mirosława Zofia⁷⁶.

⁷¹ Tamże, s. 33-34. Podano tam, że organista i redemptoryści zostali rozstrzelani prawdopodobnie w lasku sitanieckim. Na s. 119 podano za kroniką OSP, że naczelnik Franciszek Grosman zginął w Rotundzie Zamojskiej w 1942 r., co jest niekonsekwencją w stosunku do poprzedniej informacji. Nie sporządzono metryki śmierci na nazwisko Franciszek Grosman, co potwierdza tezę o jego śmierci w Rotundzie Zamojskiej. Pismo z Urzędu Stanu Cywilnego Gminy Sitno do autora artykułu z dnia 29 kwietnia 2014 r.; J. Łamiszewski, W. Pilawski, *Księga pamięci funkcjonariuszy pożarnictwa i strażaków ochotników 1939-1945*, Warszawa 1986, s. 233, gdzie podano, że Franciszek Grosman zginął w 1940 r. w Rotundzie Zamojskiej; J. Grygiel, *Związek Walki Zbrojnej Armia Krajowa w obwodzie zamojskim 1939-1944*, Warszawa 1985, s. 216, gdzie podano, że organista Franciszek Grosman „zginął w obozie”, nie precyzując tej informacji. Pismo z biblioteki Muzeum Zamojskiego do autora artykułu z dnia 28 lutego 2014 r. wyjaśnia, że 8 lipca 1940 r. hitlerowcy dokonali egzekucji na 40 więźniach Rotundy Zamojskiej. Wyszukiwarka ofiar wojennych i osób represjonowanych przez hitlerowców w latach 1939-1945: <http://www.straty.pl/index.php/szukaj-w-bazie> [dostęp 21 października 2013 r.] podaje informację za J. Łamiszewski, W. Pilawski, *Księga pamięci*, s. 233. Por. M. Rzeźniak, *Rotunda Zamojska. Miejsce martyrologii ludności polskiej w latach 1940-1944. Przewodnik*, Zamość 2007, s. 5.

⁷² Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 222; KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272.

⁷³ APZ, sygn. 35, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Starym Zamościu, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów z 1911 r., akt narodzin nr 164, s. 83, kopia w zbiorach autora; Archiwum Parafii Niemce (dalej: APN), Księga zgonów z 1936-1945, akt nr 44 z 1939, s. 26v, skan dostępny na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 13 lutego 2014 r.].

⁷⁴ APN, Księga zgonów z 1936-1945, akt nr 59 z 1939, s. 29, skan dostępny na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 13 lutego 2014 r.].

⁷⁵ Bochniak, *Aneks do pracy*, s. 220, 222; KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272 wymienia Bronisława Pikulę jako organistę w Niemcach.

⁷⁶ APN, Księga zgonów 1936-1945, akty nr 44-54 z 1939, s. 26v-28, skany dostępne na portalu <https://familysearch.org> [dostęp 13 lutego 2014 r.].

n) Edward Nasalski – 1919-1944, pomocnik organisty w nieustalonej parafii w Lublinie⁷⁷. Urodził się 4 grudnia 1919 r., jako syn Juliana i był organistą, prawdopodobnie pomocnikiem w którejś z lubelskich parafii⁷⁸. Był jednocześnie „pracownikiem umysłowym”, a w trakcie działań wojennych zaangażował się w działalność ZWZ/AK. Początkowo mieszkał w Lublinie przy ul. Krakowskie Przedmieście 29/9, a następnie przy ul. Kowalskiej 5/16. W dniu 24 listopada 1943 r. został stamtąd wymeldowany, ponieważ został osadzony w więzieniu na Zamku w Lublinie⁷⁹. Aresztowany musiał więc zostać przed tą datą. Dnia 18 stycznia 1944 r. znalazł się pod numerem 69 na liście skazanych na karę śmierci w Puławach. Jako przyczynę jego wyroku, podano „przynależność do zabronionej organizacji”. Więźniowie od numeru 43 do 72 zostali jednak ułaskawieni⁸⁰. Ponownie znalazł się na liście skazanych na śmierć, wydanej w Lublinie-Puławach dnia 6 marca 1944 r. Figurował na niej pod numerem 35, a przyczyną skazania była „przynależność do zabronionych organizacji, czynny członek ZWZ” [14 lutego 1942 ZWZ przekształcił się w AK – przypis G. M.]. Na liście tej znaleźli się m.in. wszyscy ułaskawieni z 18 stycznia. Egzekucję na 47 osobach wykonano 6 marca 1944 r. w Kurowie. Była ona odwetem za zamachy dokonane przez AK na Niemcach. Jak podano w obwieszczeniu, „niemal wszyscy skazańcy to żołnierze tej konspiracji [tzn. AK], nierzadko zasłużeni, dzielni dowódcy plutonów, kurierzy, łącznicy, podoficerowie i oficerowie”⁸¹.

3. Okoliczności śmierci organistów

Organisci wymienieni na tablicy ponosili śmierć przez cały okres wojny i w różnych okolicznościach. Chronologicznie przedstawia to następująca tabela:

**Tabela 1. Daty i miejsca śmierci organistów diecezji lubelskiej/
Table 1. The dates and location of death of organists of the Diocese of Lublin**

Imię i nazwisko/ first name and surname	Data śmierci/ the date of death	Miejsce śmierci/ the place of death
Bronisław Pikula	11 września 1939 r.	Niemce – rozstrzelanie
Władysław Wentland	25 września 1939 r.	Dub – rozstrzelanie
Franciszek Grosman	8 lipca 1940 r.	Rotunda Zamojska – rozstrzelanie
Władysław Szawaryn	29 lipca 1941 r.	KL Auschwitz

⁷⁷ KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272.

⁷⁸ *Obwieszczenia śmierci w dystrykcie lubelskim*, zebra. i opr. Z. Leszczyńska, Lublin 1994, przypis 8, s. 145; APL, sygn. 22, 661, Domowa książka meldunkowa miasta Lublina ul. Kowalska nr 5 lok. 1, 5-10, 12, 13, 15-34, 40, k. 35. W pierwszej z tych pozycji napisano, że był organistą katedralnym, co nie jest zgodne z rzeczywistością. Stanowisko to pełnił wówczas Władysław Szawaryn, a jego pomocnikiem był Tadeusz Skrzypiec. W książce meldunkowej podano, że Nasalski był organistą, zamieszkałym na terenie Lublina. Nie uwzględnia go opracowanie M. Bochniaka o organistach diecezji lubelskiej w okresie międzywojennym, co też jest przesłanką do tego, by zaliczyć go do pomocników, którzy nie zawsze byli odnotowywani w spisach organistów.

⁷⁹ MM, KO, Nasalski Edward; APL, sygn. 22, 661, k. 35.

⁸⁰ *Obwieszczenia śmierci*, s. 139-145; J. Marszałek, *Egzekucje więźniów*, w: *Hitlerowskie więzienie*, przypis 133, s. 220-221.

⁸¹ *Aneks III – Więźniowie Zamku Lubelskiego zamordowani w egzekucjach masowych 1939-1944*, opr. Z. Leszczyńska, s. 472-473; *Obwieszczenia śmierci*, s. 201-205.

Jan Gąsiorek	10 listopada 1941 r.	KL Auschwitz
Antoni Chojnacki	4 marca 1942 r.	KL Auschwitz
Czesław Krzeczkowski	20 października 1942 r.	KL Lublin, tzw. <i>Majdanek</i>
Jan Zaborski	prawd. 22 listopada 1942 r.	KL Auschwitz
Julian Krawczyński	25 grudnia 1942 r.	Łaszczów – rozstrzelanie
Julian Czaporowski	6 września 1943 r.	KL Lublin, tzw. <i>Majdanek</i>
Edward Nasalski	6 marca 1944 r.	Kurów – egzekucja
Wit Tyszkowski	10 marca 1945 r.	KL Mittelbau-Dora
Edmund Spasiewicz	28 marca 1945 r.	Lublin
Stefan Kałuszyński	brak danych	brak danych

Źródło: Opracowanie własne.

Podany wykaz nie odzwierciedla stanu faktycznego, ponieważ nieznane są data i miejsce śmierci Stefana Kałuszyńskiego, a jako datę śmierci Jana Zaborskiego przyjęto tę podaną w literaturze. Przy takich założeniach widać, że pierwszy organista zginął w połowie września 1939 r., a więc niecałe dwa tygodnie po rozpoczęciu działań wojennych. Ostatni zaś zmarł dwa miesiące przed końcem wojny. Dwóch organistów zginęło w 1939 r., jeden w 1940 r., dwóch w 1941 r., aż czterech w 1942 r. (jedna niepewna data), po jednym w latach 1943-1944 i dwóch w 1945 r., przy czym nieustalona pozostaje data śmierci jednego z zamordowanych. W podanym zestawieniu widać także, że najwięcej organistów, bo aż siedmiu, zginęło w obozach koncentracyjnych. Z tej grupy czterech zginęło w KL Auschwitz, dwóch w obozie na Majdanku i jeden w obozie KL Mittelbau-Dora. Pięciu organistów zostało rozstrzelanych, w tym jeden jako więzień Rotundy Zamojskiej i jeden jako więzień Zamku Lubelskiego, w egzekucji w Kurowie. Śmierć Edmunda Spasiewicza prawdopodobnie była spowodowana obrażeniami po pobiciu, jakiego doznał w więzieniu.

4. Pamięć o kolegach w latach powojennych

W wyniku wrogiej działalności okupanta, śmierć poniosło 14 organistów diecezji lubelskiej, których nazwiska widnieją na tablicy pamiątkowej w kruchcie kościoła pw. Świętego Ducha w Lublinie. W ciągu wojny zmarło też, w sposób naturalny, 15 organistów z diecezji lubelskiej. Zatem w latach 1939-1945 diecezja lubelska straciła 29 organistów⁸². Pamięć o zmarłych uczczono na pierwszym powojennym zebraniu organistów diecezji lubelskiej w dniu 21 sierpnia 1945 r. Odczytano ich nazwiska, a następnie odmówiono w ich intencji *Zdrowaś Maryjo i Wieczny odpoczynek*⁸³. Na zebraniu rok później, organista Czesław Jackowski z Gościeradowa powiedział do obecnego na obradach bpa Stefana Wyszyńskiego,

⁸² KM, WDL 23 (1946) z. 7, s. 272. Wśród zmarłych podano 17 nazwisk, ale byli tam także Edmund Spasiewicz i Wit Tyszkowski, których nazwiska wymieniono na tablicy ku czci zamordowanych. Wśród pomordowanych nie wymieniono natomiast Stefana Kałuszyńskiego, którego należy doliczyć do podanej tam liczby 28 organistów.

⁸³ AAL, sygn. Dz IV 3135, Księga protokołów posiedzeń Zarządu Komisji Organistowskiej i walnych zebrań (konferencji) organistów diecezji lubelskiej 1945-1970, Protokół z przebiegu obrad organistów diecezji lubelskiej, odbytych w dniu 21 sierpnia 1945 r. w Lublinie, k. 1.

„że organiści i nadal w swym szczytnym zawodzie wytrwają i nie załamią się, czego dowodem była choćby miniona wojna. Nie zdarzył się ani jeden wypadek, by organista okazał się obojętnym dla spraw Kościoła katolickiego, a przeciwnie, wielu kolegów z naszej diecezji za sprawy społeczno-kościelne zginęło bądź to w obozach koncentracyjnych, bądź na miejscu zamordowani przez okupantów niemieckich. Ta krew pomordowanych organistów upoważnia nas do słusznego twierdzenia, że wkład pracy naszej do sprawy budowania Polski katolickiej nie tylko na odcinku śpiewu i muzyki lecz i innych był znaczny.”⁸⁴

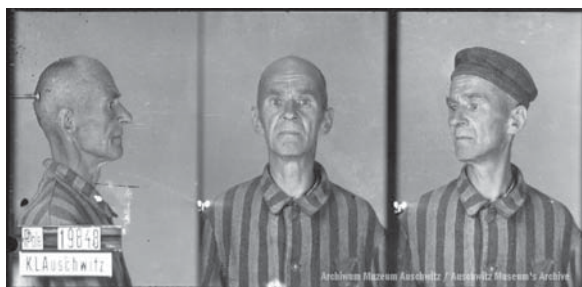
Niniejszy artykuł stanowi początek podjętych badań nad organistami diecezji lubelskiej w okresie II wojny światowej i w latach powojennych. Przyczynił się do ustalenia okoliczności, czasu i miejsca śmierci organistów diecezji, zamordowanych przez niemieckich okupantów. Zaprezentowane w nim zostały również nie publikowane wcześniej zdjęcia obozowe z KL Auschwitz. Listę nazwisk ofiar uzupełniły nazwiska organistów, którzy zmarli w tym czasie. Wiadomości o organistach diecezji lubelskiej podczas II wojny światowej należy uzupełnić o informacje z zakresu działalności konspiracyjnej przeciw okupantowi. Temat ten wymaga jednak dalszych badań i przekracza ramy tego tekstu. Losy organistów diecezji lubelskiej podczas wojny i w dalszych latach prezentować będzie oddzielna praca, przygotowywana przez autora artykułu.

Słowa kluczowe: organiści diecezji lubelskiej, zamordowani organiści, tablica upamiętniająca organistów, kościół pw. Świętego Ducha w Lublinie, diecezja lubelska

⁸⁴ Tamże, Protokół z przebiegu obrad organistów diecezji lubelskiej, odbytych w dniu 7 sierpnia 1946 r. w Lublinie, k. 4v.

Fot 1. Fotografia obozowa Władysława Szawaryna (więzień nr 14892)/
Photo 1. Władysław Szawaryn's camp photograph (prisoner number 14892).

Fot. 2. Fotografia obozowa Jana Zaborskiego (więzień nr 19848)/
Photo 2. Jan Zaborski's camp photograph (prisoner number 19848).

Fot. 3. Fotografia obozowa Jana Gąsiorka (więzień nr 19551)/
Photo 3. Jan Gąsiorek's camp photograph (prisoner number 19551).

Fot. 4. Tablica ku czci zamordowanych organistów diecezji lubelskiej w kościele pw. Św. Ducha w Lublinie/

Photo 4. The plaque commemorating murdered organists of the Diocese of Lublin put up in the Church of the Holy Spirit in Lublin.

THE PLAQUE COMMEMORATING MURDERED ORGANISTS OF THE DIOCESE OF LUBLIN

Summary

The article presents a plaque commemorating organists of the Diocese of Lublin who were murdered by the Nazis in different places and circumstances. The plaque is located in the vestibule of the Church of the Holy Spirit in Lublin. Before the war this church was the place where there was the office of the Board of the College of the Organists in the Diocese of Lublin. The article focuses on the circumstances of putting up and blessing the plaque. That was possible thanks to the efforts of the members of the Commission of Organists Affairs, attached to the Episcopal Curia in Lublin. Then the author quotes the detailed biographies of the people whose names are inscribed on the plaque, primarily taking account of their war experiences, as well as the places and dates of their service in positions of organists in individual parishes.

Some biographies include discovered camp photographs and the scans of signatures from the registers. These photos complement and illustrate the written text. Doing the research for the article, the author established contact with the archives of the former Nazi concentration camps, some state archives in Poland and selected Registry Offices, where he received the appropriate materials. The article is supplemented with the information from the literature, the press and the Internet. The next part of the article presents, in a table, war experiences of the organists listed on the plaque and the analysis of this material, which results in the statistical information given by the author. The last part makes reference to the post-war organists' memories of their murdered colleagues, which was reflected in the documentation produced by them.

Keywords: organists of the Diocese of Lublin, murdered organists, the plaque commemorating the organists, the Church of the Holy Spirit in Lublin, the Diocese of Lublin

Translated by Aneta Kiper